

Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Потреби практичної діяльності у боротьбі зі злочинністю обумовлюють необхідність розробки нових методик розслідування кримінальних правопорушень або удосконалення існуючих. Фундаментальні засади криміналістичної методики розкриті у наукових працях українських вчених-криміналістів: Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. Г. Лукашевича, В. В. Тіщенко, П. В. Цимбала, С.С. Чернявського, В.М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура та ін. Однак, зміни суспільного життя обумовлюють трансформацію злочинної діяльності, удосконалення її засобів та методів. Таким чином, дослідження за напрямом розробки нових та удосконалення існуючих криміналістичних методик не можна вважати завершеним.

Нині наука та практика потребують розробки дієвих засобів, методів і прийомів боротьби зі злочинністю, з метою підвищення ефективності правоохоронної діяльності. Важливе значення відводиться розробці сучасних криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень за актуальними напрямками.

До одного із важливих напрямів належить розробка криміналістичних методик розслідування міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру. Вказана проблематика набула підвищеної актуальності за умов воєнного стану в Україні. У світовому масштабі поширеною і вкрай суспільно небезпечною групою є злочини міжнародного характеру. Відповідальність за їх учинення передбачена міжнародними договорами універсального або регіонального значення. Конкретні заходи покарання за вчинення злочинів міжнародного характеру визначаються національним законодавством після інкорпорування міжнародного договору [1, с. 615]. Сьогодні особливу стурбованість світового співтовариства викликає боротьба з такими злочинами міжнародного характеру: тероризмом; захопленням заручників; торгівлею людьми; легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом; незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; корупційними злочинами; кіберзлочинами та ін. У наукових роботах наводиться класифікація злочинів міжнародного характеру. Практично у всіх групах виділяється ознака – наявність «іноземного елемента», що знаходить вираз у предметі посягання, способі вчинення злочину, обставовці, слідах злочину, особі злочинця та потерпілого. Дана

ознака впливає на формування криміналістичної характеристики та методики розслідування даних злочинів.

За сучасних умов життя нашої держави, відсічі збройній агресії РФ, запровадженням з 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану [2], в умовах нових викликів вітчизняній правоохоронній системі, нагальною є потреба формування криміналістичної методики розслідування воєнних злочинів. Катастрофічна ситуація склалася у зв'язку із вчиненням щодо громадян України масових злочинних дій. За даними Офісу Генерального прокурора, на початок листопада 2022 року зареєстровано 44389 злочинів агресії та воєнних злочинів за період повномасштабного вторгнення РФ на території України [3].

Нині гостро постали завдання правового, криміналістичного забезпечення розслідування вчинених в Україні воєнних злочинів, які характеризуються як міжнародні, є результатом збройної агресії Росії. Необхідно повно і якісно збирати доказову інформацію криміналістичними засобами, методами, прийомами для розгляду справ у системі вітчизняного кримінального судочинства та здійснення правосуддя у Міжнародному кримінальному суді.

Зусилля державних та правоохоронних органів України спрямовані на забезпечення досягнення завдань кримінального судочинства щодо вчинених на території України злочинних діянь. Так, ще у вересні 2015 року Україна передала до Міжнародного кримінального суду Заяву, якою визнала юрисдикцію Суду стосовно всіх злочинів (передусім це злочини проти людяності і воєнні злочини), скоєних на території України з початку військової агресії РФ проти нашої держави. Заява має безстроковий характер [4, с. 10]. Після 24 лютого 2022 року співробітництво між Офісом Генерального прокурора та прокурором Міжнародного кримінального суду набуло нових завдань та форм реалізації. Спільно з іноземними партнерами проводяться процесуальні дії та збираються докази військової агресії РФ [5]. Така діяльність відбувається у різних регіонах України, і змушені констатувати високий рівень латентності цих злочинів, загрозливі масштаби їх поширення, вкрай високу суспільну небезпечність та міжнародну протиправність. Окреслена ситуація актуалізує необхідність застосування рішучих заходів реагування з боку правоохоронних органів.

Методика розслідування воєнних злочинів повинна бути сформована із врахуванням тієї обставини, що вона має охоплювати особливості розслідування різних за своїми кримінально-правовими ознаками видів злочинних посягань (як проти життя та здоров'я особи, її статевої свободи та недоторканості, проти власності, так і власне військових злочинів), яка виражається в єдиному механізмі злочинної діяльності, що реалізується за умов ведення воєнної агресії РФ. Дана ознака впливає на спільність вихідних слідчих ситуацій; комплексний характер предмета доказування і обставин, які підлягають

встановленню; на типовість слідової інформації та криміналістичних засобів її дослідження.

Варто наголосити, що обов'язковою умовою успішного формування нових і удосконалення існуючих криміналістичних методик є визначення концептуальних підходів стосовно технології створення самих методик. Розв'язання цієї проблеми залежить насамперед від наявності єдиної загальноновизнаної й несуперечливої класифікації методик розслідування злочинів. В.В. Тіщенко зауважує про необхідність відзначення тісної залежності між принципами розробки окремих методик і визначенням структури останніх. Вченим пропонуються принципи побудови окремих методик розслідування, що дають змогу сформулювати їх структуру відповідно до таких елементів: 1) криміналістичний аналіз відповідної категорії злочинів (їх криміналістична класифікація й характеристика); 2) обставини, що підлягають з'ясуванню й установленню; 3) аналіз та оцінювання вихідних ситуацій на перевірконому етапі розслідування; 4) типові слідчі ситуації, типові версії, завдання й засоби їх перевірки та вирішення (криміналістичні програми) на перевірконому й початковому етапах розслідування; 5) слідчі ситуації, завдання та програми їх вирішення на наступному й заключному етапах розслідування; 6) тактичні та організаційні особливості проведення слідчих дій і тактичних операцій [6, с. 375]. Названі елементи деталізуються й наповнюються відповідним змістом по кожній конкретній методиці розслідування.

Відповідно, за сучасних умов мова йде про формування комплексної криміналістичної методики розслідування воєнних злочинів, що будується із врахуванням кримінально-правових та криміналістичних ознак. Важливо, що саме за змістом криміналістичної методики аналізується накопичений досвід слідчої, експертної, судової практики як на вітчизняному, так і міжнародному рівнях, відшукуються найефективніші прийоми, методи та засоби розслідування та попередження різних категорій злочинів. Окрема увага у змісті даної методики відводиться питанням міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

Отже, сучасний стан боротьби зі злочинністю актуалізував необхідність вирішення ряду невирішених завдань у криміналістиці. Суттєві з них – у галузі криміналістичної методики, оскільки за даним напрямом відзначається відставання рівня науково-методичних рекомендацій від потреб практики. Йдеться не лише про відсутність методик розслідування «нових» кримінальних правопорушень, зокрема, воєнних злочинів, а й про застарілість підходів до розслідування тих кримінально-протиправних діянь, що нині значно змінилися кількісно та змістовно.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. [редкол. : Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 1998–2004. Т. 2 : Д-Й. 1999. 741 с.

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

3. Офіс Генерального прокурора: [сайт]. URL: <https://www.gp.gov.ua/>.

4. Посібник зі збору доказів для Міжнародного кримінального суду. Київ: Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, 2019. 43 с.

5. Генеральний прокурор Ірина Венедіктова та прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан оглянули місця воєнних злочинів РФ у Харкові. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/geprokuror-irina-verediktova-ta-prokuror-mks-karim-xan-oglyanuli-miscya-vojennix-zlociniv-rf-u-harkovi>.

6. Тищенко В.В. Виникнення, розвиток і сучасний стан криміналістичної методики розслідування. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* : зб. наук. пр. Одеса, 2017. Т. XIX. С. 361–381.

Несен Ольга Олександрівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат медичних наук,
доцент

ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Внаслідок збройної агресії російської федерації та оголошення в Україні військового стану виникла реальна загроза психічному здоров'ю населення нашої країни. Кожен повинен бути готовим до того, що може опинитися в екстремальній, небезпечній для життя обстановці. Наші військові борються в умовах тривалої та непередбачуваної загрози власному життю й життю побратимів, а наше цивільне населення страждає від щоденних новин про безглузді та безпричинні вбивства й катування на окупованих територіях, потрапляє під ракетні та снарядні обстріли, виживає під ворожим пресингом в окупаційних умовах. Це негативно впливає на психоемоційний стан людей.

За таких умов людина піддається впливу стрес-факторів, наслідком яких можуть бути психологічні а в подальшому і психічні розлади (посттравматичний стресовий розлад). Психологічний стан та психічне здоров'я під час військових дій є вкрай важливим. Багато людей переживають виснаження, спустошення, втому, відчують тривогу й паніку. У сучасній психіатрії проблеми психічної травми та розладів, спричинених нею, приділяється дуже велика увага. Це пов'язано зі зростанням масових психотравмуючих подій.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – розлад психічного здоров'я, котрий розвивається після пережитої або